

Шевель А.О.,
доцент кафедри філософії
Сумський національний аграрний університет

КУЛЬТУРА ЯК ДОМІНАНТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Рівень і ступінь розвитку культури визначає теперішнє й майбутнє буття земної цивілізації.

Звернемося до співвідношення культури і цивілізації. Цивілізація висловлює щось спільне, раціональне, стабільне. Вона являє собою систему відносин, закріплених у праві, у традиціях, способах ділової і побутової поведінки, що утворюють механізм, що гарантує функціональну стабільність суспільства. Цивілізація визначає загальне в співтовариствах, що виникають на базі однотипних технологій.

Культура – є вираз індивідуального початку кожного соціуму. Історичні етносоціальні культури є відображення і вираження в нормах поведінки, у правилах життя і діяльності, в традиціях і звичках різних народів, що специфічно для їх етносоціальної індивідуальності, їхньої історичної долі, індивідуальних і неповторних обставин їх минулого і сьогодення буття, їхньої мови, релігії, їхнього географічного місця розташування, їхніх контактів з іншими народами і т.д. Якщо функція цивілізації – забезпечення загальнозначущої, стабільної нормативної взаємодії, то культура відбиває, передає і зберігає індивідуальне начало в рамках кожної даної спільності [3, с. 123].

Структурними елементами культури, як цілісності народу і світогляду, виступають релігія, мова та історична пам'ять. Вибір сам етих елементів зумовлений тим, що вони повністю забезпечують потребу народу як у власній самоідентифікації, так і визначенні подальших шляхів свого розвитку.

Релігія, як елемент соціокультури, виконує в її структурі функції світобачення народу. Причому інтегрувати народ в єдину цілісність, надавши йому єдиного світобачення, може лише монотеїстична релігія, в той час як язичницькі культури вже за своїм «багатобожним» визначенням є витвором або різних племен чи етнічних груп, або їх об'єднань. Право на формування світобачення народу надає релігії той факт, що саме на основі релігійного почуття або, за визначенням А.Дж. Тойнбі, відношення людини до кінцевої духовності реальності, формуються головні підвалини людського співжиття – поняття «добра» і «зла», норми «людської» і «протилюдської» поведінки, а також починає усвідомлюватись власне саме поняття людського життя та сутності людини.

Людське співжиття являє собою, насамперед, комунікацію, яка здійснюється за допомогою мови. Причому первинна важливість мови проявляється навіть тоді, коли людина просто мислить. Тобто очевидним є те, що людина сприймає і себе, і оточуючий її світ через мову, навіть більше – це повинна бути не тільки зрозуміла, але, і це найголовніше, рідна і природна людині мова, смисл слів якої сприймається не тільки розумом, але й на якомусь підсвідомому, чуттєвому рівні через неповторні лексичний, граматичний, синтаксичний та семантичний тощо виміри. Іншими словами, мова відіграє в структурі соціокультури роль фундаментальної основи світосприйняття, адже тільки її засобами народ сприймає і себе, і оточуючий світ, творить її засобами свою назву та поняття про свою унікальність і окремішність.

Буття народу починається із власної самоідентифікації, відокремлення «себе» від «інших». Роль такої рефлексії відіграє історична пам'ять народу, у функції якої входить його світоорієнтування. Виходячи з набутого історичного досвіду, народ, з одного боку, визначає подальші перспективи свого історичного поступу, а, з іншого, пов'язує свій сучасний стан із минулим. За допомогою історичної рефлексії, якою виступає історична пам'ять, народ

усвідомлює себе та свою унікальність, тим самим виробляючи стратегію свого «орієнтування» серед інших народів.

Таким чином, якщо культура характеризує міру розвитку людини, то цивілізація характеризує суспільні умови цього розвитку, соціальне буття культури.

Такий шлях від одиничного (культура) до загального (цивілізація), який ґрунтується на очевидності буття народу, дозволяє уникнути апріорності у визначенні поняття цивілізації.

Цивілізація «складається» із подібних соціокультур, поряд з цим виступаючи їх «спільним знаменником».

Взаємозв'язок між поняттями цивілізації і культури можна уявити собі як мозаїчну картину, де кожна мозаїчна частинка, уособлюючи собою кожен соціокультуру, є абсолютно окремою і неповторною, в той час як їхнє поєднання утворює собою цілісну картину – цивілізацію. Причому зрозуміло, що будь-яке прагнення одної мозаїчної частинки знівелювати іншу на свій лад, прикладом чого є прагнення Росії до русифікації України, закономірно може призвести лише до знищення малюнку картини-цивілізації, призвівши її тим самим до повної деградації та зникнення. Цивілізація існує доти, доки зберігається унікальність кожної із складових її соціокультур, тоді як їхня конфронтація веде тільки до цивілізаційної дезінтеграції [1, с. 56].

Сучасна масова цивілізація має високорозвинену індустрію, засоби масової інформації, масову культуру. З одного боку, це, безперечно, розширює соціальні зв'язки, а з іншого – послаблює, навіть знищує традиційні (сімейні, професійні) зв'язки. Якщо традиції «оберігали» людину, вона покладалася на них, то сьогоднішня стрімко зростаюча нестабільність життя, мінливість буття породжують відчуття невпевненості, тривоги і навіть страху. І що найголовніше – масова цивілізація сучасності знеособлює форми соціального життя. Людина перетворюється у функції технобюрократичного апарату, вона втрачає субстанційний зміст свого життя (К. Ясперс). Зрозуміло, що така соціально-духовна ситуація сприяє посиленню гуманістичних засад і спонукає науковців повернутися до проблем людського роду, його соціального й онтологічного статусу, його долі і місця в суспільстві [4, с. 100].

Сьогодні головним пріоритетом людства є збереження загальнолюдських інтересів, внаслідок чого соціально-політичні протиріччя у світі мають свою межу: вони не повинні руйнувати механізмів життєдіяльності людства. Запобігання термоядерної війни, об'єднання зусиль у протистоянні екологічній кризі, у рішенні енергетичної, продовольчої і сировинної проблеми – все це необхідні передумови збереження і розвитку сучасної цивілізації.

Список використаних джерел

1. Гончаревський В. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991 – 2009) / В. Гончаревський. – К.: Логос, 2011. – 220 с.
2. Михальченко М. І. Українська регіональна цивілізація // Політичний менеджмент, 2012. – № 3. – С.35
3. Павленко Ю. В. Історія світу: цивілізаційний і соціокультурний розвиток людства / Ю.В. Павленко. – К.: Либідь, 2001. – 360 с.
4. Токман О. Новий гуманізм як передумова формування цивілізації / О. Токман // Філософські обрії : Науково теоретичний часопис. 2004. – № 12. – С.100
5. Україна найдавнішого часу – XVIII століття: цивілізаційний контекст пізнання / Юрій М. Ф., Алексієвець Л. М., Калакура Я. С., Удод О. А. – Кн. І. – Київ – Чернівці – Тернопіль: Астон, 2012. – 700 с.
6. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX – початок XXI ст.): Монографія: В 2 т. / В. М. Шейко. – Х.: Основа, 2001. – Т. 1. – 520 с.; Т. 2. – 400 с.